

Wojciech Necel, Edward Walewander

Biuletyn polonijny. Cz. 55

Collectanea Theologica 75/2, 193-209

2005

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

BIULETYN POLONIJNY (55)

ZAWARTOŚĆ: I. Troska Kościoła o migrujących wg Instrukcji Papieskiej Rady ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych *Erga migrantes caritas Christi* z maja 2004 r. II. Nagroda Polonijna im. Skowyrów za rok 2004; III. Rozprawy doktorskie i prace magisterskie z zakresu problematyki polonijnej oraz polskiej emigracji zrealizowane w ATK/UKSW w Warszawie do końca roku akademickiego 2002/2003*.

I. TROSKA KOŚCIOŁA O MIGRUJĄCYCH WG INSTRUKCJI PAPIESKIEJ RADY DS. DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻNYCH *ERGA MIGRANTES CARITAS CHRISTI* Z MAJA 2004 R.

Zjawisko migracji, które w ciągu ostatnich 20 lat, we wszystkich aspektach i na wszystkich kontynentach, objęło ok. 200 mln ludzi, staje się elementem strukturalnym ogólnoludzkiej wspólnoty. Niesie ze sobą nie tylko problemy natury socjalnej, kulturalnej, ekonomicznej czy politycznej, ale również natury religijnej i pastoralnej. Najnowsza instrukcja *Erga migrantes caritas Christi* Papieskiej Rady ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych z maja 2004 r.¹ wydaje się, na początku XXI w., próbą integralnego duszpasterskiego spojrzenia Kościoła na fenomen migracji i zaproponowania adekwatnych unormowań prawno-pastoralnych.

Instrukcja *Erga migrantes caritas Christi* w kontekście innych duszpastersko-prawnych uregulowań Stolicy Apostolskiej

Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych nawiązuje w swej instrukcji do bogatego dziedzictwa zaangażowania się Stolicy Apostolskiej na rzecz dobra duchowego migrujących i obrony ich praw, oraz wskazuje trudny proces wypracowywania unormowań prawnych, regulujących tę dziedzinę działalności ewan-

* Redaktorem Biuletynu polonijnego jest Eugeniusz S a k o w i c z, Warszawa-Lublin.

¹ Pontificio Consiglio della Pastorale per i Migranti e gli Itineranti, *Erga migrantes caritas Christi* (dalej EMCC), Città del Vaticano 2004, nr 20.

gelizacyjnej Kościoła. W ten sposób uroczysta aklamacja o zaangażowaniu Kościoła na rzecz migrantów Piusa XII z I części Konstytucji apostolskiej *Exsul Familia* z 1952 r., podsumowująca dotychczasową troskę Kościoła o migrantów, dla *Erga migrantes* pozostaje nie tylko centralnym punktem odniesienia, ale na początku trzeciego tysiąclecia chrześcijaństwa, w dobie globalizacji ekonomii i informatyzacji cywilizacji, wytycza linię apostołatu na rzecz „ludzi w drodze”². Nawiązując do *Exsul Familia*, najnowsza instrukcja Stolicy Apostolskiej dotycząca współczesnego duszpasterstwa na rzecz „ludzi w drodze” wpisała się również w jubileusz 50-lecia *magna carta* Kościoła o emigracji, jaką była i nadal jest Konstytucja Piusa XII (20)³.

Instrukcja *Erga migrantes caritas Christi*, jako najnowsza, staje na końcu chronologicznie uszeregowanych posoborowych doktrynalno-duszpastersko-prawnych dokumentów Stolicy Apostolskiej wypływających z nr 18 soborowego Dekretu o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus*⁴ (21-22). Sama Instrukcja wylicza: Motu proprio Pawła VI *Pastoralis migratorum cura*⁵, In-

² Pius XII, Konstytucja apostolska *Exsul Familia* (dalej: EF), Studia Polonijne 1981, t. 4, s. 15; „Tufacza Rodzina Nazaretańska: Jezus, Maryja i Józef, uciekając przed gniewem bezbożnego króla i w drodze do Egiptu, i na wygnaniu w Egipcie stanowi pierwowzór, przykład i ostoję dla wszystkich emigrantów w każdym czasie i miejscu, dla cudzoziemców i wszelkiego rodzaju uchodźców, którzy w obawie przed prześladowaniem lub z powodu niedostatku muszą opuszczać rodziną ziemię, drogich rodziców i krewnych oraz serdecznych przyjaciół i podążać w obce strony”; tamże, s. 16: „Kościół święty, jak Matka, kierując się żarliwą miłością dusz, starał się wypełnić zadanie powszechnego planu zbawczego, powierzonego Mu przez Chrystusa. Prowadził więc duszpasterstwo również nad cudzoziemcami, przybyszami, wygnańcami i wszystkimi emigrantami”.

³ J. Bakalarz, *Podstawowe dokumenty Kościoła w sprawie opieki duszpasterskiej nad migrantami*, tamże, s. 7: „Oceniając konstytucję trzeba podkreślić, że broni ona praw migrantów, zabezpiecza im stałą opiekę i wpływa na faktyczny rozwój duszpasterstwa migracyjnego. Od jej ukazania się w wielu krajach zagaściła się sieć placówek duszpasterskich i gwałtownie wzrosła liczba misjonarzy migrantów. Nic dziwnego, że dokument ten przyjęto z radością i uznaniem, nazywając go Wielką Kartą Migrantów”; por. G. Ferretto, *In Costituzione apostolicam „Exsul Familia” animadversionem*, Monitor Ecclesiasticus nr 78/1953, s. 363-375; tenże, *La Costituzione apostolica „Exsul Familia”. Note storico-giuridiche circa l’assistenza agli emigranti*, Pompei 1955; W. Neceł, *Pastoralna postawa wobec potrzeb duchowych migrantów w świetle wybranych dokumentów Kościoła. Refleksja w 50. rocznicę ogłoszenia przez Piusa XII Konstytucji apostolskiej „Exsul Familia”*, Collectanea Theologica 53 (2003) nr 3, s. 208-210; G. Terragni, *Magisterio pontificio da Leone XIII a Paolo VI*, Studi Emigrazioni nr 16/1979, s. 413-440; G. Tessarolo, *The Church’s Magna Carta for migrants*, New York 1962.

⁴ Sobór Watykański II, Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus* (dalej: DB), nr 18: „Szczególną troską należy otoczyć wiernych, którzy z powodu sytuacji życiowej nie mogą w sposób zadowalający korzystać z ogólnej, zwykłej opieki duszpasterskiej opieki proboszczów albo zupełnie są jej pozbawieni, jak np. liczni emigranci, wygnańcy i uciekinierzy, podróżujący statkami czy samolotami, koczownicy oraz inni, będący w podobnej sytuacji”.

⁵ Paweł VI, Motu proprio *Pastoralis migratorum cura* (dalej: DPMC), Studia Polonijne 1981, t. 4, s. 59-60.

strukcję Kongregacji ds. Biskupów *De pastoralis migratorum cura*⁶ oraz List Papieskiej Komisji ds. Duszpasterstwa Migrantów i Turystów *Chiesa e mobilità umana*⁷. *Erga migrantes*, z maja 2004 r., doceniając historyczno-duszpasterską rolę wspomnianych dokumentów (23) i poszerzając ich doktrynę o Magisterium Kościoła (27-30) oraz syntetyczną charakterystykę działalności instytucji Stolicy Apostolskiej na rzecz migrujących (31-33), odwołuje się również do unormowań Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. i Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich z 1990 r. W tak określonym kontekście, Instrukcja proponuje nie tylko przegląd i aktualizację unormowań dotyczących duszpasterstwa migrantów, ale w swej zasadniczej części wypracowuje, opierając się na eklezjologii Vaticanum II, teologiczno-duszpasterskie zasady działalności apostolskiej na rzecz „ludzi w drodze”, z których wyprowadza prawno-duszpasterskie uregulowania mające zdynamizować zaangażowanie się całej wspólnoty Kościoła na rzecz migrantów na początku XXI w.

Struktura dokumentu

Instrukcja *Erga migrantes caritas Christi* poprzedzona jest listem przewodniczącego Papieskiej Rady ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, kard. S. F. Hamao, charakteryzującym linie przewodnie przedstawianego dokumentu. We wprowadzeniu *Il fenomeno migratorio oggi (Współczesny fenomen migracji)*, będącym już częścią omawianego dokumentu, scharakteryzowane są współczesne ruchy migracyjne tak w aspekcie zewnętrznym – międzypaństwowym i międzykontynentalnym (4-9) oraz w aspekcie wewnętrznym – wewnątrzpaństwowym (10-11).

Zasadniczy korpus *Erga migrantes*, dotyczący aktualnych problemów duszpasterstwa na rzecz migrantów, uchodźców i uciekinierów, w części doktrynalnej podzielony jest na cztery rozdziały zatytułowane kolejno: *Le migrazioni, segno dei tempi e sollecitudine della Chiesa (Migracje jako znak czasu i troski Kościoła)*; *Migranti e pastorale d'accoglienza (Migranci i duszpasterstwo przyjęcia)*; *Operandi di una pastorale di comunione (Odpowiedzialni za duszpasterstwo wspólnoty)* oraz *Strutture di pastorale missionaria (Struktury duszpasterstwa misyjnego)*. Część zasadnicza kończy się konkluzją: *Universalità di missione (Uniwersalność misji)*. Integralną częścią Instrukcji jest rozdział prawno-pastoralny, zatytułowany: *Ordinamento giuridico-pastorale (Unormowania prawno-pastoralne)*.

⁶ Kongregacja ds. Biskupów, Instrukcja *De pastoralis migratorum cura*, Studia Polonijne 1981, t. 4, s. 61-86.

⁷ Pontificia Commissione per la Pastorale delle Migrazioni e del Turismo, Lettera circolare alle Conferenze Episcopali *Chiesa e mobilità umana*, AAS nr 61/1969, s. 357-378.

Współczesna migracja jako znak czasu i wyzwanie dla Kościoła

Erga migrantes, proponuje duszpasterską analizę współczesnego fenomenu migracji z perspektywy wiary i w kontekście historii zbawienia. Instrukcja przywołuje sytuację „obcego” i „bliźniego” oraz wskazuje na konieczność odczytywania współczesnych ruchów migracyjny na tle dziejów Izraela i wędrówek narodu wybranego (14). Jezus Chrystus, doświadczający bycia przybyszem i obcym w czasie swojego ziemskiego życia, „nie ma miejsca, gdzie by głowę mógł oprzeć” (Mt 8, 20; Łk 9, 58). Maryja Matka, utrudzona ucieczką Świętej Rodziny do Egiptu, przywołana jest w Instrukcji jako żywa ikona migrującej kobiety (15). Misterium Dnia Pięćdziesiątnicy, z którego rodzi się Kościół, w *Erga migrantes*, staje się punktem wyjścia do postrzegania dramatu współcześnie migrujących oraz pozbawionych podstawowych praw uciekinierów i uchodźców (16). W tym kontekście ważne wydaje się przywołanie przez Papieską Radę obrazu Kościoła jako *communio*, w której „nie ma już Żyda ani poganina, nie ma już niewolnika ani człowieka wolnego, nie ma już mężczyzny ani kobiety”, wszyscy bowiem są „kimś jednym w Chrystusie Jezusie” (Ga 3,29), bo „jeden jest Pan, jedna wiara, jeden chrzest. Jeden jest Bóg i Ojciec wszystkich, który jest i działa ponad wszystkimi, przez wszystkich i we wszystkich” (Ef 4, 5-6) (17-18).

Omawiana Instrukcja, wpisując się w dzieje troski o migrantów, w drugiej części zatytułowanej *Migranti e pastorale d'accoglienza (Migranci i duszpasterstwo przyjęcia)* definiuje duszpasterstwo na rzecz migrantów jako duszpasterstwo przyjęcia. W ten sposób zwraca uwagę, że Kościół, jako sakrament jedności, z woli swojego Założyciela, jest ponad wszelkimi podziałami rasowymi, ideologicznymi, ekonomicznymi, kulturowymi czy językowymi, i proklamuje współczesnemu człowiekowi konieczność dochodzenia do prawdy i sprawiedliwości m.in. na drodze dialogu i otwierania się na przyjęcie przybyszów. Zdaniem Papieskiej Rady ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych, kierując się logiką uniwersalności Ewangelii, fenomen zróżnicowania kulturowego, wyznaniowego i religijnego między poszczególnymi narodami, grupami etnicznymi czy plemionami winien nie tylko prowadzić do poszanowania własnej tożsamości, ale przede wszystkim służyć budowaniu relacji solidarności między ludźmi i stawać się znakiem powszechności Kościoła. W ten sposób kultura staje się swoistym narzędziem zbawienia i jako *kairòs* wyzwaniem dla wielokulturowego Ludu Bożego. Domaga się ona inkulturacji Ewangelii rozpoczynającej się poznaniem przez dialog z tym, komu zwiastuje się Chrystusowe Orędzie. Nie wystarczy tu tolerancja dla inności przybysza, ale wymagana jest sympatia dla „innego” czy „obcego”, rozumiana jako preludeum do głoszenia Dobrego Nowiny (34-36). Z drugiej strony, *Erga migrantes* przedstawiając Kościół jako *communio*, która realizuje misję powierzoną przez Chrystusa, nie tylko wska-

zuje na migrantów jako tych, którym należy się adekwatna do ich sytuacji opieka duchowa, ale również jako tych, którzy mają swoje miejsce w procesie tworzenia multikulturowego nowego Ludu Bożego, pielgrzymującego do domu Ojca.

Na początku trzeciego tysiąclecia Instrukcja Papieskiej Rady przynagla wspólnoty Kościołów partykularnych *in quibus et ex quibus* „składa się jeden i jedyny Kościół katolicki”⁸, by wobec przybyszów nie tylko manifestować gesty życzliwości czy braterskiej pomocy, ale idąc w ślad za nauczaniem Jana Pawła II (adhortacjami apostolskimi: *Ecclesia in Europa*⁹ oraz *Pastores Gregis*¹⁰) kreować w Kościołach lokalnych i wspólnotach parafialnych kulturę przyjęcia przybysza (*cultura dell'accoglienza*). Służyć ma temu m.in. promocja autentycznych wartości przybyłych ponad wszelkie trudności współżycia z nimi w jednej społeczności (39). Kościół partykularny w swojej misji na rzecz imigrantów, zdaniem *Erga migrantes*, winien również wypracowywać własne programy formowania diecezjalnej wspólnoty wielokulturowej, wielowyznaniowej i wieloreligijnej, koncentrującej się nie tyle wokół zasady tolerancji, ile solidaryzmu w duchu wielostronnej i wielowarstwowej współpracy oraz tworzenia kultury solidarności. Określając zaangażowanie Kościoła na rzecz migrantów jako przyjęcie przybysza w duchu solidarności, Papieska Rada wskazała na Pawłowe zapewnienia z Listu do Rzymian: „Przygarniajcie siebie nawzajem, bo i Chrystus was przygarnął” (Rz 15, 7).

Wytuczając wskazane dwa filary (*accoglienza e solidarietà*) zaangażowania Kościoła *ad quem* na rzecz przybyłych, omawiana Instrukcja w procesie przyjmowania migranta wyróżnia trzy etapy: etap asystencji (*assistenza*) – obejmuje on stosunkowo krótki pierwszy okresie pobytu na obczyźnie i wypełniony jest konieczną pierwszą pomocą i doraźną opieką; etap przyjęcia (*accoglienza*) – wypełniony programami na rzecz imigrantów otwierającymi ich na nową kulturowo-religijną rzeczywistość, wymaga on dłuższego czasu; etap integracji (*integrazione*) – prowadzi do integracji społeczno-religijnej migranta i ze względu na charakter procesu integracji zakłada długi okres (42), aż do pełnego uczestnictwa migranta w życiu religijnym diecezji go przyjmującej (77)¹¹.

⁸ *Kodeks Prawa Kanonicznego – 1983* (dalej: KPK), kan. 368.

⁹ Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Ecclesia in Europa*, Poznań 2003, nr 85, 101, 103, 112.

¹⁰ Tenże, Adhortacja apostolska *Pastores Gregis*, Poznań 2003, nr 65.

¹¹ EMCC nr 77: „... fino a giungere alla partecipazione piena dei migranti alla vita diocesana”; Czas trwania etapu integracji, a w związku z tym koniecznej obcojęzycznej opieki duszpasterskiej, jest różnie określany w innych dokumentach; np. EF Roz. IV, nr 40, p. 2: „Za przybyszów (...) są uważani wszyscy obcokrajowcy (...) i ich potomkowie w pierwszym stopniu linii prostej, choćby już nabyli prawa obywatelskie”; DPMC nr 11: „... przez cały czas, gdy tego wymaga pożytek”; por. J. Bakalarz, *Integracja migrantów w świetle prawodawstwa kościelnego*, Studia Polonijne 1985, t. 6, s. 59-71;

Kreowana w Kościołach lokalnych i wspólnotach parafialnych *cultura dell'accoglienza* sprawia, że w *Erga migrantes* duszpasterstwo migrantów określone jest m.in. jako „duszpasterstwo przyjęcia” (*una pastorale dell'accoglienza*), w kształtowaniu którego ważną rolę odgrywa formacja duchowo-religijna przybyszów oraz ich duchowość. Czynniki te w myśl procesów nakreślonych przez soborową konstytucję *Sacrosanctum Concilium*¹² winny mieć istotną rolę w apostołskiej posłudze na rzecz „ludzi w drodze”, gdyż w dużym stopniu warunkują skuteczność apostola-ta na rzecz migrantów (44-46).

Charakteryzując duszpasterską troskę Kościoła o dobro duchowe, społeczne i kulturalne migrantów, Instrukcja zwraca uwagę, że w każdym przybyśzu trzeba dostrzec Chrystusa i przyjąć go ponad podziałami i różnicami narodowymi, kulturalnymi czy religijnymi (15, 40). Wskazując też na konieczność zaangażowania się na rzecz „ludzi w drodze”, domaga się wypracowania, na podstawie nauczania Kościoła oraz Kodeksu Prawa Kanonicznego Kościoła łacińskiego i Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich, specjalnych programów, uwzględniających zróżnicowanie posługi wobec migrantów pod względem wyznaniowym czy religijnym, wyróżniając: migrantów rzymskokatolickich (49-51); migrantów katolików Kościołów wschodnich (52-55); migrantów innych wyznań chrześcijańskich (56-58) oraz migrantów innych religii (59-60) w tym szczególnie muzułmanów (65-68). W ten sposób dialog interkulturowy, jako właściwość procesu integracji religijno-społecznej migranta, w *Erga migrantes*, wzorem *De pastorali migratorum cura*¹³, zostaje z natury rzeczy poszerzony i zdynamizowany procesami ekumenicznego pojednania, interreligijnym dialogiem oraz dialogiem z niewierzącymi. Warto dodać, że Papieska Rada w prezentowanym dokumencie wzbogaca zasadnicze teologiczno-prawno-pastoralne linie zaangażowania Kościoła na rzecz migrantów bardzo konkretnymi wskazaniem, zwracając m.in. uwagę na życie religijne rodziny migracyjnej (47), na problem zawierania małżeństw między katolicką a niekatolicką czy niechrześcijańską (63), na kwestię udostępniania pomieszczeń parafialnych dla migrantów niekatolickich, z jednoczesną koniecznością przestrogi przed synkretyzmem wyznaniowym czy religijnym (61), czy na rolę szkoły katolickiej otwartej na uczniów innych wyznań i religii (62).

Według Instrukcji, zaangażowanie się Kościoła na rzecz przybyszów, pojmowane jako *pastorale dell'accoglienza*, włącza się w nurt szeroko pojętej posługi Kościoła na rzecz potrzebujących i wypełnia się w służbie dla nich, w adekwatnym apostołacie oraz misyjnym dialogu. Troska o szeroko pojęte dobro migrantów

¹² Por. Sobór Watykański II, Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium*, nr 23.

¹³ DPMC nr 13.

winna być ukierunkowane na poszukiwanie prawdy, przy pełnym poszanowaniu ich wyznania czy religii, dziedzictwa kulturowego i wolności sumienia (41).

Odpowiedzialni za duszpasterstwo obcojęzyczne w Kościele lokalnym

Określenie duszpasterstwa migrantów jako duszpasterstwa przyjęcia w omawianej Instrukcji prowadzi do innego ważnego określenia tej formy apostołatu, a mianowicie jako *una pastorale di comunione* („duszpasterstwo wspólnotowe”), które zasadza się na duchowości wspólnoty wyrastającej z eklezjologii *Vaticanum II*. Na tak zakreślonym fundamencie Papieska Rada czyni odpowiedzialnymi za duszpasterstwo migrantów Kościoły lokalne i wskazuje, w duchu II Soboru Watykańskiego, na konieczność ścisłej współpracy między nimi, a szczególnie Kościołami *a quo* i *ad quem* migranta (70). *Erga migrantes* wzywa Konferencje Biskupów krajów, z których pochodzą migranci i w których się osiedlają, do szczególnej współpracy tak na szczeblu samych Konferencji przez właściwe Komisje i Dyrektora Narodowego, jak i na szczeblach diecezjalnych (70). Instrukcja nie tylko podkreśla wspólnotowy rys odpowiedzialność za opiekę nad migrującymi, ale wskazuje na środki służące budzeniu odpowiedzialności we wspólnocie, m.in. przez: organizowanie Dni Migranta (72); uwrażliwianie przyszłych duszpasterzy w czasie ich studiów filozoficzno-teologicznych (71); organizowanie ośrodków studiów i formacji laikatu oraz instytutów refleksji pastoralnej opisujących i systematyzujących zmiany w środowisku migrantów oraz proponującym adekwatne rozwiązania pastoralne (94).

Instrukcja Papieskiej Rady z maja 2004 r. wykorzystując doświadczenie *De pastoralii migratorum cura* z 1969 r.¹⁴ podtrzymuje niepodważalną rolę kapelana-misjonarza migrantów (75-76), posługującego się nie tylko językiem migrantów (*eiusdem sermonis*), wśród których sprawuje posługę duszpasterską, ale znającego ich specyficzną duchowość i pobożność. Misjonarzami migrantów mogą być zarówno odpowiednio przygotowani księża diecezjalni (79), jak i członkowie instytutów życia konsekrowanego czy stowarzyszeń życia apostołskiego (80-85), w tym szczególnie tych instytutów, które za swój charyzmatyczny cel mają apostołstwo na rzecz migrantów (80)¹⁵. Misjonarz, jako pomost (*l'uomo ponte*), winien być inter-

¹⁴ Por. DPMC nr 35-43.

¹⁵ Zob. EMCC przyp. 13: „Ricordiamo, senza essere esaustivi, gli interventi nella Società Salesiana di San Giovanni Bosco in Argentina, le iniziative di Santa Francesca Saverio Cabrini, specialmente nell'America del Nord, e quella delle due Congregazioni religiose fondate dal Vescovo Beato Giovanni Battista Scalabrini, dell'opera Bonomelli in Italia, della St. Raphaels Verein in Germania e della Società di Cristo per gli emigrati fondata dal Card. August Hlond, in Polonia”.

kulturowym łącznikiem (78) między kulturą rodzimą migranta a kulturą środowiska go przyjmującego oraz między Kościołem *a quo* a Kościołem *ad quem* migranta (77). W duszpasterstwie obcojęzycznym pełni on funkcję „diakona wspólnoty migrantów” (*diacono di comunione*) (98), który w swojej służebnej postudze stoi na straży tożsamości etnicznej, kulturowej, językowej i religijnej migranta, a równocześnie wystrzega się tworzenia getta i w duchu poszanowania inności oraz dialogu wprowadza sobie powierzonych w życie Kościoła osiedlenia oraz w lokalną kulturę (78). Wśród zaangażowanych we wspólnotową troskę Kościoła na rzecz szeroko rozumianego dobra migrantów, zdaniem omawianej Instrukcji, ważną rolę do spełnienia mają wierni świeccy, szczególnie zrzeszeni w stowarzyszeniach oraz ruchy kościelne (86-88; 99).

Struktury duszpasterstwa migrantów

Duszpasterstwo specjalistyczne na rzecz migrantów w *Erga migrantes caritas Christi* włączone jest w duszpasterstwo zwyczajne Kościoła lokalnego i parafii terytorialnej, w których pierwszymi odpowiedzialnymi są odpowiednio biskup diecezjalny i proboszcz parafii terytorialnej¹⁶. W trosce tej, nacechowanej szacunkiem dla różnicowania kulturowego i dziedzictwa duchowego przybyszów, wskazani odpowiedzialni winni unikać wszelkich uniformistycznych tendencji oddzielając charakter terytorialny duszpasterstwa zwyczajnego od zależności etnicznych, językowych, kulturalnych czy innego rytu. Tak wyznaczony fundament wielokulturowości stawia przed Kościołami lokalnym wyzwanie rzeczywistej społeczno-religijnej integracji imigrantów, których przyjmują u siebie i z którymi tworzą jedyny Kościół katolicki. Jedność w wielości Kościoła lokalnego winna być rozumiana jako zasada duszpasterstwa na rzecz migrantów. W ten sposób w duchu Dnia Pięćdziesiątnicy różnicowanie językowe czy kulturowe wnoszone przez migrantów będzie nie tylko urozmaicało czy wzbogacało Kościół lokalny, ale przede wszystkim wyrażało jego istotową ponadkulturową jedność (89). Powszechność i masowość współczesnych ruchów migracyjnych powoduje ich zderzenia tak z dotychczasowymi monoetnicznymi ośrodkami duszpasterstwa na rzecz migrantów, jak i monoetnicznymi parafiami terytorialnymi. Ruchy te wymagają wypracowania odpowiednich struktur duszpasterstwa etnicznego, dopasowanych do postępującego procesu integracji imigrantów, a sama parafia terytorialna winna w tym procesie przechodzić z charakteru monokulturowego do wielokulturowego (90; 93). Wśród proponowanych przez *Erga migrantes* struktur duszpasterskich apostołatu migracyjnego na pierwszym miejscu znajduje się *missio cum cura animarum*, a później

¹⁶ Por. KPK kan. 383, par. 1; 529 par. 1.

kolejno: „Parafia personalna etno-językowa lub danego obrządku, parafia terytorialna z misją etno-językową lub obrządku i duszpasterstwo etno-językowe na określonym terytorium” (91-92). Instrukcja Papieskiej Rady proponuje w kontekście doświadczanej diaspory migrantów również poszukiwanie innych, bardziej adekwatnych do sytuacji, rozwiązań duszpasterskich (92; 95).

Uniwersalność misji na rzecz migrantów

Część teologiczno-pastoralna instrukcji *Erga migrantes caritas Christi* zakończona jest konkluzją zatytułowaną: *Universalità di missione*, w której Papieska Rada jeszcze raz zwraca uwagę na powszechność zjawiska migracji, na dramat migrujących oraz na to, że w chrześcijańskiej rodzinie, wywodzącej się z Dnia Pięćdziesiątnicy, migracja jest integralną częścią (97). Takie wyakcentowanie problemu winno znaleźć sobie właściwe reperkusje w wieloaspektowej trosce o przybyszów. Dlatego, zdaniem Papieskiej Rady, aktualnie konieczne jest uwrażliwienie wszystkich wierzących na społeczno-religijne problemy przybyszów i obcych, tak by zaangażowanie Kościoła na rzecz migrantów rzeczywiście charakteryzowało się właściwym ich przyjęciem, otwartością na nich i solidarnością z nimi, a duszpasterstwo winno przybierać postać integralnej części zwyczajnej posługi Kościoła (96). W ten sposób duszpasterstwo na rzecz migrantów oparte na dialogu stawać się będzie duszpasterstwem „dla”, „między” i „z” migrantami (*per, tra e con i migranti*) (100), a sami chrześcijanie, tak przybysze jak i przyjmujący ich, stawać się będą znakami dobroci Boga i wieczności nieba.

Rozwiązania prawno-pastoralne

Instrukcja Papieskiej Rady ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych *Erga migrantes caritas Christi* w historii ogólnokościelnych uregulowań dotyczących zaangażowania Kościoła na rzecz migrujących otwiera nowy rozdział. Obowiązujące od 1969 r. unormowania *De pastoralis migratorum cura*¹⁷, przez wynikające z niej doświadczenie duszpasterskie Kościoła zyskały w *Erga migrantes* nową ewangelizującą i misyjną dynamikę.

Część teologiczno-pastoralna w zamiarze Papieskiej Rady została w strukturze Instrukcji integralnie złączona z częścią prawno-duszpasterską, a obie wyrastają z zasady: „Emigrant z racji kulturowo-religijnych nie może w pełni korzystać

---

¹⁷ Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. nie zniósł unormowań Instrukcji Kongregacji Biskupów *De pastoralis migratorum cura* z 1969 r. Zgodnie z regulacją kan. 20 Kodeksu, ustawa powszechna nie zmienia unormowań prawa.

z dóbr duchowych Kościoła”, paralelnie brzmiącej w Kodeksie Prawa Kanonicznego Kościoła łacińskiego¹⁸ i w Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich¹⁹. Część prawno-duszpasterska podzielona jest na sześć części, omawiających w świetle wymienionych Kodeksów kolejno: 1) rolę laikatu w duszpasterstwie na rzecz emigrantów; 2) rolę i obowiązki kapelana-misjonarza migrantów; 3) zaangażowanie osób zakonnych w duszpasterstwie specjalistycznym na rzecz migrantów; 4) zadania biskupów diecezjalnych i eparchów wobec przybyszów na terenie swojej diecezji oraz wobec swoich diecezjan udających się na emigrację; 5) rola Konferencji Episkopatów i równorzędnych struktur w Kościołach wschodnich wobec zaangażowania na rzecz migrujących; 6) zadania Papieskiej Rady ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych.

Analiza omawianej części Instrukcji winna być dokonana w kontekście uregulowań *De pastoralis migratorum cura* i wymaga odrębnego opracowania. Warto jednak zwrócić uwagę na dwie sprawy. Zdaje się, że ze względu na wspólnotowy wymiar apostołatu na rzecz migrujących, Instrukcja wprowadza odmienną od *De pastoralis* kolejność określenia zadań, wychodząc nie od zadań organów Stolicy Apostolskiej czy na szczęblu diecezji, ale od roli laikatu w wieloaspektowej posłudze na rzecz migrantów. Inna zmiana, to podkreślenie, że zaproponowane duszpastersko-prawne uregulowania apostołatu na rzecz emigrantów są konsekwencją teologiczno-pastoralnego określenia apostołatu na rzecz emigrantów jako apostołatu społeczno-religijnej integracji migranta.

* * *

Podjęcie wysiłku opracowania jej przez Papieską Radę ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących z jednej strony wyplýwało z intensyfikacji ruchów migracyjnych na przełomie XX i XXI w. Z drugiej zaś, z konieczności nie tyle wypracowania nowych doktrynalnych zasad duszpasterstwa obcojęzycznego na terenie Kościoła lokalnego, ile ich przypomnienia, wskazując na wielowiekowe doświadczenie Kościoła w pracy na rzecz migrantów i na aktualność nauczania II Soboru Watykańskiego i Stolicy Apostolskiej. Motywem wypracowania nowej instrukcji regulującej całość apostołatu migracyjnego była również potrzeba dopasowania do współczesnego zjawiska migracji adekwatnych pastoralnych struktur.

¹⁸ Por. KPK kan. 213: „Ius est christifidelibus ut ex spiritualibus Ecclesiae bonis, praesertim ex verbo Dei sacramentis, adiumenta a sacris Pastoribus accipiant”.

¹⁹ Por. *Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich – 1990*, kan. 16: „Ius est christifidelibus, ut ex spiritualibus Ecclesiae bonis, praesertim ex verbo Dei et sacramentis, adiumenta ab Ecclesiae Pastoribus accipiant”.

W trosce Kościoła o migranta, opartej na kulturze przyjęcia przybysza i dialogu z nim, wyraził się postulat, aby każdego z nich traktować jako podmiot prawa respektując odmienną kulturę, wyznaniową i religijną. W duchu solidaryzmu z migrującymi *Erga migrantes* nie tylko akcentuje odpowiedzialność całego Kościoła za przybyszów, ale zakreśla bardzo szczegółowe kręgi wieloaspektowej odpowiedzialności, wskazując na konieczność dopasowywania struktur do stopnia integracji emigrantów w Kościele lokalnym.

Instrukcja *Erga migrantes caritas Christi* Papieskiej Rady ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych jest świadectwem, że problem duszpasterstwa migrantów dynamizowany globalizacją i wszystkimi wynikającymi z niej konsekwencjami jest dla wspólnoty Kościoła i jej duszpasterzy wyzwaniem, które domaga się ciągłego rozpoznawania, odczytywania w kontekście znaków czasu i wypracowywania właściwych rozwiązań duszpasterskich.

Wojciech Necel TChr, Poznań

II. NAGRODA POLONIJNA IM. SKOWYRÓW ZA ROK 2004*

5 maja 2004 r. miała miejsce w Lublinie, w Trybunale Koronnym, uroczystość wręczenia tegorocznej Nagrody Polonijnej im. Skowyrów. Wzięli w niej udział m.in. pracownicy lubelskich wyższych uczelni oraz członkowie różnych organizacji społecznych zajmujących się Polonią i Polakami w świecie. Wśród gości znaleźli się m.in. senator Kazimierz Pawełek, senator poprzedniej kadencji Stanisław Gogacz i przewodniczący Rady Miasta Lublina, a także prezes Oddziału Lubelskiego Wspólnoty Polskiej, dr Ryszard Gajewski, i dyrektor lubelskiego IPN, dr Andrzej Borys.

Jury Nagrody im. Skowyrów odbyło posiedzenie 6 kwietnia 2004 r. w następującym składzie i przyznało nagrody: ks. prof. dr hab. Edward Walwander (przewodniczący Jury); ks. dr Tadeusz Stolz (dyrektor Biblioteki Głównej KUL) oraz prodziekani wszystkich wydziałów uczelni – ks. prof. dr hab. Krzysztof Gózdź (Wydział Teologii); prof. dr hab. Marian Wnuk (Wydział Filozofii); ks. prof. dr hab. Antoni Dębiński (Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji);

---

* O uroczystości przyznania nagrody pisali m.in.: (b. a.) *Polonijne Laury*, Kurier Lubelski nr 105, z 6 V 2004, s. 4; (PR) *Nagroda im. Skowyrów*, Gazeta Wyborcza (Lublin) nr 105 z 6 V 2004, s. 4; Przegląd Uniwersytecki KUL nr 3/2004, s. 34; W. Skórka, *Instytut Badań nad Polonią i Duszpasterstwem Polonijnym KUL. Nagroda Naukowa im. Skowyrów*, Niedziela Lubelska, nr 22/2004, (z 30 V), s. VI; Gość Niedzielny. Nasza Diecezja, nr 22/2004 (z 30 V), s. 24.

ks. prof. dr hab. Augustyn Eckmann (Wydział Humanistyczny); prof. dr hab. Andrzej Sękowski (Wydział Nauk Społecznych); prof. dr hab. Ryszard Smarzewski (Wydział Matematyczno-Przyrodniczy).

Dyplomy wręczył rektor KUL, ks. prof. dr hab. Andrzej Szostek MIC. Koncert okolicznościowy dał Zespół Tańca Ludowego UMCS pod dyr. Stanisława Leszczyńskiego. Laudację na cześć nagrodzonych wygłosił niżej podpisany jako przewodniczący Jury Nagrody, który powiedział m.in.:

Magnificencjo, Księżę Rektorze!

Magnificencjo, Panie Rektorze!

Szanowni Panowie Senatorowie!

Drodzy i Szanowni Laureaci!

Szanowni Państwo!

Laureatem Nagrody I stopnia jest prorektor UJ, prof. dr hab. Władysław Miódunka za książkę *Bilingwizm polsko-portugalski w Brazylii. W stronę lingwistyki humanistycznej* (Kraków 2003).

Polonistyka jest dziedziną, zdawać by się mogło, tak zdecydowanie jednorodną, że szukanie bocznych kanałów, odgałęzień odchodzących od prostej linii języka i tego wszystkiego, co on wyraża – zatem przede wszystkim literatury, a także osza kulturowego, które wokół języka powstaje – jest już wystarczająco obszernym polem badawczym i animującym twórczość.

Pańskie zainteresowania, Magnificencjo, poszły jednak dalej, znacznie dalej. Powstaje pytanie: Czy u ich podłoża była funkcja przewodniczącego Komitetu Badania Polonii PAN sprawowana przez wiele lat, czy też te właśnie badania naukowe i ich rezultaty w postaci artykułów i książek sprawiły, iż ta zaszczytna i „pracowita” zarazem funkcja stała się Pańskim udziałem? Pytanie to, raczej retoryczne, ma na celu uwypuklenie niezwykle ciekawego przedmiotu badań Pana Profesora, obejmujących obszary wychodźstwa i to nie tylko współczesnego, ale jak to ma miejsce w przypadku Ameryki Łacińskiej, tego dawnego, którego obecność w tym środowisku trwa od stulecia i więcej.

Obserwowane i analizowane zjawiska, jak bilingwizm, mają specjalne znaczenie w społeczności, w której inkulturacja w środowisko osiedlenia jest nieunikniona, a tradycja kraju pochodzenia pozostaje tak długo organiczną potrzebą wielu wychodźców czy też ich potomków, jak długo kultura przywieziona ze starego kraju pozostaje ważną częścią składową tożsamości całych środowisk polonijnych, jak też jednostek. Dla badacza, polonisty, obok kulturotwórczej roli języka, ważny jest też stan jego zachowania i przemiany, jakim ulegał. W przypadku Brazylii osiągnięcia Pana Profesora w badaniach nad tamtejszym bilingwizmem środowisk polonijnych są pionierskie i wytyczają drogi badawcze także dla innych krajów i kontynentów. Równie ważne są jednak Pańskie prace dotyczące w ogóle języka pol-

skiego poza granicami Polski. Jest ich przecież tak wiele. Kontekstem tych dociekań jest zawsze szeroko pojęta kultura i inaczej być nie może, bowiem język przechowuje się w niej jak w ochronnym kokonie, a zarazem daje tworzywo do coraz to bardziej dynamicznego realizowania się dóbr kultury.

Nagrodzone dzieło *Bilingwizm polsko-portugalski w Brazylii* zawiera wyniki badań prowadzonych na południu Brazylii w latach 1995-1996. Jest to pierwsza monografia przedstawiająca język polski, którym posługują się w końcu XX w. dwujęzyczni Brazylijczycy polskiego pochodzenia. Autor ukazuje zarówno bilingwizm grupowy jak też indywidualny. Dzieło przedstawia nie tylko statyczny obraz zjawiska, jakie wyłania się z szeroko zakrojonych badań naukowych, ale również proces dynamiczny stawania się i bycia osobą dwujęzyczną. Warto podkreślić fakt, iż prof. Miodunka ukazał zjawisko bilingwizmu na szerokim tle przemian tożsamości Polonii w Brazylii, jakie mają tam miejsce od lat 80. XIX aż do schyłku XX w.

Na temat zasług Pana Profesora dla badań nad Polonią w świecie i różnego rodzaju działań na rzecz Polonii można by mówić bardzo wiele, są one imponujące, ale tutaj zwracamy uwagę tylko na te dokonania naukowe, które starałem się, zapewne nieudolnie, uwypuklić, wskazując na ich szczególny walor i znaczenie. Nagroda dziś przyznana jest tylko nikłym akcentem naszego wielkiego uznania dla osiągnięć Pana Rektora.

* * *

Drugim laureatem nagrody I stopnia jest red. Ryszard B a d o w s k i. Bywają podróże, z których przywozi się może garść potrzebnych tu, w domowych pieleszach, pieniędzy, niekiedy inne dobra, przy jednoczesnym jak gdyby zaścianieniu oczu i ducha na wszystko inne spotkane po drogach na szerokim świecie.

Nasz Laureat, któremu pragnę tu poświęcić kilka słów, uprzytomniając zapewne skądinąd już znane jego zasługi i osiągnięcia, objechał bodaj wszystkie ważniejsze zakątki kuli ziemskiej i także zapewne przywiózł wiele skarbów, ale zupełnie innego rodzaju. Skarby, przezeń zebrane, trudniej jednak zgromadzić. Trzeba bowiem rozglądać się za ludźmi. Wspaniały album *Odkrywanie świata. Polacy na sześciu kontynentach. Rzecz o osiągnięciach polskich podróżników* (Warszawa 2001) stanowi lekturę o podwójnym niejako wątku. Jest tam dużo o krajach i kontynentach, ale równie wiele, albo i więcej, o ludziach, którzy znad Wisły ruszyli w świat, by właśnie tam pozostawić po sobie ślad. Jakie to ślady? Przeróżne. Obok odkrywców, podróżników, dociekliwych badaczy przyrody, zjawisk etnograficznych, obok ludzi, którzy w dalekich zakątkach ziemi zdobyli sławę organizatorów życia społecznego, politycznego, szeroko pojętej kultury, łącznie z oświatą, spotykał R. Badowski zakonników, misjonarzy, ludzi, których gnał niepokój, że wobec ogromu

potrzeb trapiących ten świat, zwłaszcza ten ubogi, bezradny, nie zdołają dać tyle dobra, ile go tam potrzeba. Nagrodzone dzieło to opowieść fascynująca pod każdym względem, bowiem ciekawość świata u ludzi, o których pisze nasz Laureat, przerzuca się niejako na to zaciekawienie, jakie rodzi się w każdym, biorącym do ręki jego album.

Zasługa red. Badowskiego tkwi jednak głębiej, niż wskazuje na to zaciekawienie jego osiągnięciami. Wbrew często powtarzanym i chyba nie do końca nieprawdziwym sądom o naszej gorszej jakoby w stosunku do innych nacji kondycji, dowiadujemy się z dzieła Ryszarda Badowskiego, iż Polak potrafi i chce, może nie zawsze i nie wszędzie, ale tam, w sytuacjach często ekstremalnych, dał z siebie więcej niż inni, choć może ich imię rozstawiono ponad miarę. Sylwetki sportretowane przez Laureata naszej nagrody mówią same za siebie, swym własnym językiem, a właściwie swymi dokonaniem. Pokazanie ich to ważki argument przemawiający za tym, by red. Badowski stanął tu dziś przed nami wyróżniony tą nagrodą.

* * *

Laureatami nagrody II stopnia są trzy osoby, które omawiane są według alfabety. Pierwszy z nich to dr Krzysztof Czuba – absolwent UMCS. Urodzony wprawdzie na tzw. Ziemiach Odzyskanych, ale swymi zainteresowaniami jak i twórczością związany z Zamościem i Zamojszczyzną. Publikując w „Tygodniku Zamojskim” i w innych pismach wychodzących w stolicy regionu ma na swoim koncie wiele artykułów o charakterze regionalistycznym, a także książkę poświęconą przeszłości Zamościa. Tematyka obyczajowa, społeczna, chwytnie na gorąco pewnych zjawisk występujących w tej „małej ojczyźnie”, jaką dla Krzysztofa Czuby jest Zamojszczyzna, nie wypełnia wszakże całkowicie jego twórczości. Zgodnie ze swym wykształceniem historycznym woli sięgać do przeszłości, tej dziś szczególnie pasjonującej i w pewnym sensie mało zgłębionej, a związanej z dziejami narodowymi na wschodniej ścianie zarówno dawnej, tej sprzed 1939 r., jak i tej, którą stworzyły Sowiety, wspólnie z komunistami polskimi. Może takie sformułowanie zbyt brutalnie definiuje to, co dokonało się od 1944 r., ale rzeczywistość była równie lub bardziej jeszcze ciężka, dlatego omaszczanie tej przeszłości pojęciami eufemizującymi jest mową trudną do strawienia. Ma dla wielu jakże bolesną wymowę i może okazać się kolejnym zamazywaniem prawdy, w miejsce której pozostaną nadal białe plamy.

W twórczości dr. Krzysztofa Czuby znać tendencję do odgrzebywania prawdy, nawet gdyby jej postać budziła na nowo ból pokrzywdzonych i potępienie dla krzywdzicieli. Historii nie pisze się w celu pobudzania do odwetu, ani wyciągania na światło dzienne ciekawostek, ale po to, by móc na prawdzie budować przy-

szłość. Historia, którą zajmuje się dr Czubara, była wielokrotnie fałszowana, niejednokrotnie jest tak w dalszym ciągu. Jego książka *Bezpieka. Urząd Bezpieczeństwa na Zamojszczyźnie 1944-1947* (Zamość 2003) stanowi właśnie niczym nieupiększoną, opartą na jednoznacznych materiałach źródłowych, rekapitulację tego, co na Zamojszczyźnie działo się od Manifestu PKWN aż po sfalszowane wybory, które – nawet bardziej niż postanowienia tego w Moskwie zredagowanego dokumentu – pozbawiły Polskę jakiegokolwiek siły sprawczej. Czynnikiem, który realizował politykę komunistów polskich wobec całego narodu również w wymiarze państwowości, było Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego z całym swoim aparatem ucisku.

Książkę nagradzaną, a także inne publikacje poświęcone temu odcinkowi dziejów Polski tegoż autora, uznaliśmy za podstawę do naszej nagrody. Niech będzie ona zarazem zachętą do dalszych wysiłków i sukcesów na obranej drodze badań historycznych.

* * *

Nagroda dla dr. Dariusza M a t e l s k i e g o (UAM) mogłaby mieć wiele uzasadnień, bowiem twórczość jego jest obfita nie tylko liczbą publikacji, przekraczającą 350 pozycji, ale także różnorodnością tematyki. Zdawać by się mogło, że sprawy niemieckie, czy nawet polsko-niemieckie, są jego specjalnością i tak zapewne jest, ale publikacje na temat relacji między Polakami i Ukraińcami czy Rosjanami plasują go także na innym, niemalże biegunowo odległym terenie badań. Decydując się na przyznanie mu Nagrody Naukowej im. Ireny i Franciszka Skowyrów, braliśmy wszakże pod uwagę inną jego książkę, mianowicie, *Problemy restytucji polskich dóbr kultury. Od czasów nowożytnych do współczesnych. Archiwa – księgozbiory – dzieła sztuki – pomniki* (Poznań 2003). Ta licząca 640 stron książka, podobnie jak inne prace tegoż autora, charakteryzuje się ogromną dokumentacją, tablicami analitycznymi i aneksem w sumie obejmującymi ponad 1/3 jej objętości.

Trudno tu choćby pobieżnie omówić tę pozycję, bowiem nie licząc pracowników kultury i badaczy w tym przedmiocie, przeciętny śmiertelnik może, a nawet powinien czytać tę książkę niejako „z przystankami”, po trochu, by móc wchłonąć jej substancję erudycyjną. Wprawdzie sprawy rewindykacyjne, zwłaszcza po II wojnie światowej, nie są w literaturze fachowej i publicystycznej białą plamą, ale co innego, gdy czyta się lub przegląda katalogi odzyskanych czy zaginionych dóbr, ogląda ich ekspozycję na wystawach, a co innego, gdy śledzi się proces ich odzyskiwania. Tu już w grę wchodzi także kawałek historii, a nawet współczesności. Dowiadujemy się o osobach i instytucjach, które zwykle pozostają w cieniu sukcesów, mających inny, ogólnospołeczny wymiar.

Ta krótka charakterystyka osiągnięć na tym polu dr. Matelskiego uzasadnia, moim zdaniem, wyróżnienie go, a to z dwóch powodów. Najpierw badania jego objęły, można rzec, społeczność polską w największym wymiarze, bowiem stosunek do dóbr kultury narodowej każdy ma jednaki, czy to będzie Polak żyjący w Warszawie, czy w Sydney, czy gdziekolwiek na świecie. Jeden jest warunek, musi on czuć więź z korzeniami. Tam, gdzie ona obumarła, o czymś podobnym mówić nie możemy. Drugi powód, to budzenie wrażliwości na to, co mamy wspólnego. Dziś w czasach swoistego indyferentyzmu w stosunku do imponderabiliów, braku zrozumienia, zwłaszcza u młodszej generacji dla własnej tożsamości, przypomnienie o niej jest niezwykle ważne.

Życzymy Laureatowi, aby jego książka taką rolę odegrała, oraz by była przewodnikiem nie tylko po naszych stratach kulturowych, ale także przypominała wielkie osiągnięcia Polski w tej dziedzinie.

* * *

Mówiąc o Kościele katolickim – zwłaszcza obrządku łacińskiego – poza obecną wschodnią granicą Polski przywykliśmy do niedawna widzieć jego dzieje i losy prawie wyłącznie pod kątem polityki wyznaniowej, najpierw caratu, a później władzy sowieckiej. Po 1989 r. niełatwo jest odejść od tego schematu. Dopiero teraz bowiem można weryfikować sądy naukowe i publicystyczne ze źródłami krajowymi, a przede wszystkim pochodzącymi stamtąd.

Toteż z tym większym zainteresowaniem odebraliśmy pracę ks. dr. Józefa Symańskiego *Kościół katolicki w obwodzie winnickim na Podolu w latach 1941-1964* (Lublin 2003). Autor podjął udaną próbę wprowadzenia czytelnika w samo sedno najbardziej dramatycznego okresu walki władz sowieckich z Kościołem katolickim. Nagrodzona dysertacja jest pierwszym tego typu pełnym opracowaniem. Temat pracy domagał się przyjęcia określonej metody badawczej. Punktem wyjścia jest tu drobiazgowo analiza źródeł. W pracy zastosowano także metodę porównawczą, wskazując podobieństwa i różnice między obwodem winnickim a innymi regionami byłego Związku Radzieckiego. Autor ukazał też na szerszym tle ewolucję stosunków państwo – Kościół.

Z olbrzymiego materiału źródłowego Autor odnalazł i właściwie uporządkował to, co najistotniejsze dla tematu. Wyciągnął wnioski. Do jego pracy musi sięgnąć dziś każdy, ktokolwiek zabiera głos na temat Kościoła katolickiego w ZSRR, a zwłaszcza na Ukrainie. Ukazane są w niej zarówno korzenie działalności kościelnej, jak i przede wszystkim jej trudne i tak bolesne owocowanie.

Nagrodzona praca łączy w sobie dwie ciekawe zalety, uwypuklające jej wartość. A mianowicie dobre przygotowanie teoretyczne, a także opanowanie źródeł, co

sprawiło, że dysponuje on erudycją, pozwalającą na podjęcie każdego zagadnienia mieszczącego się w temacie. Do tego dodać trzeba jego doświadczenia dnia codziennego w pracy duszpasterskiej. Ks. Szymański pracował tam w duszpasterstwie przez cztery lata. Można zatem śmiało powiedzieć, że w pracy brak dystansu, jaki często dzieli historyka od rzeczywistości badanej.

Przedstawione w dysertacji biogramy kapłanów stanowią wyjątkowe świadectwo wierności Bogu i Kościołowi. Ocalają od niepamięci ich wkład w zachowanie kultury religijnej i duchowej. Analiza materiałów archiwalnych pozwoliła Autorowi ustalić i wyjaśnić wiele istotnych momentów z życia duszpasterzy oraz rolę, jaką pełnili w strukturach Kościoła na Ukrainie. A najistotniejsze to fakt, że pozwoliło to zweryfikować dotychczasowe dane na ich temat. Również w tej dziedzinie praca jest całkowicie nowatorska.

Książka ks. dr. Szymańskiego dotyczy roli i miejsca Kościoła katolickiego w ramach obowiązującego komunistycznego systemu sprawowania władzy. Celem tej dysertacji jest jak najpełniejsze przedstawienie obrazu Kościoła katolickiego w obwodzie winnickim. Nieodłączne było tu też szukanie odpowiedzi na pytanie o wymiar rozdźwięku między deklaracjami o rzekomej wolności religijnej, a powszechnie dostrzegalnymi skutkami realizowanej polityki wyznaniowej, niszczącej nie tylko kult, ale także już i tak niemal unicestwioną bazę materialną Kościoła.

Rozprawa ks. dr. Józefa Szymańskiego jest napisana zwięźle mimo ogromnego materiału ilustracyjnego. Jednak także ten ostatni znalazł odzwierciedlenie w postaci i rozmiarze, które mogą zadowolić nawet najbardziej wymagającego czytelnika. Dokumentacja pracy, bardzo często w języku rosyjskim, może utrudniać jej recepcję nie znającym go, a pragnącym przybliżyć się do wykorzystanych źródeł, ale z drugiej strony fakt ten dowodzi ogromnej kompetencji Autora. Wystarczy choćby tylko spojrzeć na gęsto i niewyraźnie zapisane strony różnego rodzaju tzw. sprawek, by się przekonać, ile trzeba było pokonać trudności, by z tego gąszczu wyjść na prosty gościniec, w pełni zrozumieć wydarzenia i zasłogi.

Nie ulega wątpliwości, że wraz z upływem lat przybywa prac na temat Kościoła w byłym ZSRR. Większość ich jednak w dalszym ciągu jak gdyby ignoruje źródła sowieckie, z różnych zresztą względów, często od ich autorów niezależnych. Tym większa jest zasługa ks. Szymańskiego, że nie dał się uwieść łatwym i chętnie czytanim wspomnieniom i pamiętnikom, a sięgnął do materiałów podstawowych. Właśnie dlatego praca jego jest tak cenna, i to jest główny powód nagrodzenia jej przez nas dzisiaj.

Życzę wszystkim naszym Laureatom dużo dalszych osiągnięć; we wszystkim błogosławieństwa Bożego.

ks. Edward Walewander, Lublin